

HAYVANLARA ŞEFKAT VE MERHAMET AÇISINDAN BAZI CAHİLİYE ÂDETLERİNE SON VERİLMESİ

Murat SARICIK*

Öz

Allah Rahman ve Rahimdir. Hz. Peygamber de rahmet olarak gönderilmiştir. Bu açıdan İslam'da hayvanlara ve insanlara merhamet asıldır. Hayvan haklarına, onlara eza, sıkıntı ve zarar vermemeye dikkat ve merhametli davranmak söz konusu olduğundan, İslamiyet hayvanlara merhametsizlik, eziyet ve işkence anlamına gelen uygulamaları Hz. Peygamber'ce yasaklamıştır. Hayvanlara işkence ve eziyet olan fera', 'akr, mu'âkara, ceb, şeytan yarması, nühbe, musâbara ve beliyeye bunlardandır. Bu makale, sözü edilen bu gibi acımasız cahiliye âdetlerini ele alır ve irdeler.

Anahtar Kelimeler: Fera', 'Akr, Mu'Âkara, Ceb, Şeytan Yarması, Nühbe, Musâbara, Beliyeye, Merhamet, Eza, Şiddet.

REMOVAL OF SOME CUSTOMS OF JAHILIYYAH INTERMS OF COMPASSION AND MEREY FOR ANIMALS

Abstract

The God is Beneficent and Merciful. Prophet Muhammed (pbuh) was also sent as a mercy. Therefore, mercy is essential for people and animals. Prophet Muhammed (pbuh) banned people from violating animal rights, mistreating against the mandtormenting to them. There are many concepts explaining to torment against animals. For instance, "fera'", "'akr", "mu'âkara", "ceb", "şeytan yarması", "nühbe", "musâbara" and "beliyeye". This article tackles and examines brutal customs of Jahiliyya period.

Key Words: fera', 'akr, mu'âkara, ceb, şeytan yarması, nühbe, musâbara, beliyeye, mercy, torment, violence.

* Prof.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı.

1. Hz. Peygamberin Tavsiyelerinden Hareketle Konuya Genel Bakış

Hayvan kelimesi, Arapça “*Hayevân*” kelimesinden gelir. Hayevân; canlı, diri ve yaşayan demektir. Türkçede “*hayvan*” olarak dilimize geçmiştir¹.

İslamiyet için “*merhamet medeniyeti*” dense yeridir. Hz. Peygamber de Kur’an ayetlerine paralel olarak, hayvanlara merhametle ilgili önemli mesajlar verdiği gibi,² bu bağlamda bazı acımasız cahiliye âdetlerine e sön vermiştir. Kur’an-ı Kerim’de 114 kez Allah “*Besmele*” ile Rahman ve Rahim olarak tavsif edilir. Rahman; merhamet etmek, sevip acıyarak korumaktır. Esmâ-i Hüсна’ dan olan Rahman ise; acıyan, şefkat ve merhamet eden demektir. Kelimenin kökü olan merhamette, yufka yüreklilik, acımak, bir insanın üzüntüsüne ortaklık gibi beşeri ve hissi unsurlar bulunduğu için, rahmaniyyet Allah’a nisbet edilince nihaysiz rahmet ve merhametiyle ‘merhameti gereği olarak lütuf ve ihsanlarda bulunan’ manasına alınır. Rahim de rahmet kökünden türetilen bir ism-i İlahidir.³ Hz. Peygamber de “*Rahmeten li’l-Âlemîn*”⁴ olarak gönderilmiştir. Kur’an ayetlerine göre bütün canlılar hayvanlar Allah tarafından yaratılıp dizayn edildiği, her birinin bir yaratılış gayesi olduğu, onun eşsiz sanatları ve ayetleri özelliğini taşıdığı gibi, ayrıca ihtiyaçları Allah tarafından karşılanıp kendilerine merhamet edilen varlıklardır ve insanların faydalanması için yaratılmışlardır.⁵ Buna karşılık Yüce Allah hayvanlara şefkat ve merhameti emreder. Buna paralel olarak Hz. Peygamber de aynı şekilde emretmektedir. Mesela o bir sözlerinde şöyle buyurmuştu:

“(Canlılara) merhamet edene, Allah da merhamet eder; yerdekilere merhamet ediniz ki, göktekiler de size merhamet etsin.”⁶

¹ Demirci, Kürşat, “Hayvan” *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 81-85.

² Bkz. Sarıcık, Murat, “Hz. Peygamber’in Canlılara Şefkât ve Merhameti”, Tebliğler, SDÜ, İlahiyat Fakültesi, III. Kutlu Doğum Sempozyumu, 20 Nisan, 2000, s. 195- 201.

³ Geniş bilgi için bkz. Topaloğlu, Bekir, “Rahman”, *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 214-217; Birişik, Abdulhamit, “Rahmet”, *DİA*, XXXIV, İstanbul, 2007, s. 419; Topaloğlu, Bekir, “Raûf”, *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 468.

⁴ *Enbiya*, 21/ 107.

⁵ Makalede, konunun fazla uzamamasını nazıra alarak hayvanlar ve canlılarla ilgili ayetlere fazla yer ayırmak istemiyoruz. Konuyu dolayısıyla da olsa ilgilendirmesi bakımından şu ayetlere bakılabilir: *Bakara*, 2/ 29, 164; *Âl-i İmrân*, 3/ 14; *Maide*, 5/1; *En’âm*, 6/ 136, - 139, 142; *Yunus*, 10/ 24; *Nahl*, 16/ 5, 66, 80; *Hac*, 22/ 28, 30, 34, 76; *Mü’minûn*, 23/ 61; *Furkan*, 25/ 49; *Yasin*, 36/ 42, 71; *Kâf*, 50/ 38; *Kamer*, 54/ 49; *Ğaşiye*, 88/ 17; *A’la*, 87/ 2; *Alak*, 96/ 1; *Rûm*, 30/ 40; *Hicr*, 15/ 86. Ayrıca bkz. Muhammed Fuad Abdulkaki, *el-Mu’cemu’l-Müfehres*, el-Metebetü’l- İslamiyye, İstanbul ty., s. 241- 245; 708- 709.

⁶ Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş ‘as, *Sünen*, I- IV, Dâru’l-hyâi’s- Sünneti’n- Nebeviyye, ty., yy., IV, 285, nr. 4941, edeb, 58; Mansur Ali Nasîf, *et- Tâcu’l-Câmi’uli’l-Usûl*, I- V, Mektebetü Pamuk, İstanbul 1961, V, 16- 17.

Hız. Peygamber bir kutlu veciz sözlerinde de “*Men lâ yerhamu lâ yürhamu = (Canlılara) merhamet etmeyene (Allah tarafından) merhamet edilmez*” açıklamasını yapmıştı.⁷ Bu açıklamalarda, Allah’ın merhameti, canlılara merhamet ve onları incitmemekle meşrut kılınmıştır. İslam’ın kurallarına göre; hayvanlar aç ve susuz bırakılarak işkenceye, ezaya ve şiddete maruz bırakılamazlar.⁸ Onlara böyle davranan birisi hâkim tarafından uyarılır ve kendisine müdahale edilir. Sahih hadis kitaplarında hayvanlara merhametle ilgili farklı hadisler bulmak mümkündür. Mesela, Buhari’nin sahihinde Kitâbu’l-Edebin yirmi yedinci babı hayvanlara merhamete ayrılmıştır.⁹

Yine Hız. Peygamber, hayvanları tahkir etmeme, onların haklarını koruma, onlara eza etmeme ve merhametli davranma açısından, işaretleme kastıyla hayvanların suratlarını/yüzlerini dağlamayı nehy etmiştir. İbn-i Ömer’in aktardığına göre o, hayvanların yüzünü işaretlemeyi kerih görmekteydi.¹⁰ Yine İbn-i Ömer aynı konuda Rasulullah’ın tutumunu şöyle yansıtır:

“*Neha’n-nebiyyu sallallâhu ‘aleyhi ve seleme en tudrabe = Nebi sallallahu aleyhi ve selem suratının dağlanmasını yasakladı.*”¹¹

Hız. Peygamber döneminde kedisine kızan bir kadın onu hapsetmiş, aç ve susuz bırakarak ölümüne sebep olmuştu. Durumdan haberdar olan Rasulullah, bu yüzden onun cehennemlik olduğunu açıklamıştı. Demek ki hayvan haklarına saygısızlık, onları aç ve susuz bırakma ve kendilerine merhametsizlik İslam’ca onaylanmamakta ve bu tür fiillerin kötü ve cehennemliklerin işi olduğu

⁷ Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu’l- Buhari*, I- VIII, el- Meketebtü’l-İslâmiyye, İstanbul ty., VII, 78.

⁸ Buhari, III, 79, müsakat, 12; el-Askalâni, Ali b. Hacer, *Fethu’l- Bâri*, I- XV, Beyrut 1993, V, 321, müsâkât, 13; VI, 153, cihad, 48; Mâverdi, Ali b. Muhammed, *el- Ahkâmu’s-Sultâniye*, Mısır 1966, s. 240; İbn-i Hacer el- Heytemi, *ez- Zevâcir ‘An İktirâfi’l- Kebâir, (İslam’da Helaller ve Haramlar)*, I- II, terc., Ahmet Serdaroglu- Lütfi Şentürk, İstanbul 1986; (Müslim, nr.996); Ahmed Refik, *Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (1495-1591)*, İstanbul 1988, mukaddime; Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kânunnâmeleri*, IX, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1996, IX, 525, 531, 548; Bayrakdar, Mehmet, İslam ve Ekoloji, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1997, s. 61; Hasan İbrahim Hasan, İslam Tarihi, I- VI, terc., İsmail Yiğit ve arkadaşları, Kayıhan Yayınları, İstanbul 19985, II, 200; Sarıcık, Murat, “III. Murad Devrinde Hayvan Haklarıyla İlgili Bir Ferman”, *SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 6, Isparta 1999, s. 71-73, 75-77.

⁹ Buhari, VII, 77.

¹⁰ “*Ennehû kerihê en tü’leme’s- sûretu*” bkz. Buhari, VI, 232, Zebâih, 35. Ayrıca bu konuda bkz. Ebu Dâvud, III, 26, nr. 2563, 2564. İnsanlara ve hayvanlara, acı, üzüntü, eza ve zarar vermek, sıkıntı verici ve rahatsız kılıcı ve incitici davranmak, ilgili ayet ve hadislerle men edilmiştir. Bkz. Çağrıci, Mustafa, “Eza”, *DİA*, XII, İstanbul 1995, s. 35- 36.

¹¹ Buhari, VI, 232, Zebâih, 35; Ebu Davud, III, 26- 27, nr. 2564.

açıklanmaktadır.¹² Yine Hz. Peygamber, bir kuyu başında susuz kalan köpeğin susuzluktan dolayı çığı yaladığını gören birinin kuyuya inip ayakkabısıyla onu suladığından dolayı Allah'ın onu bağışladığından da söz etmişti.¹³

Yine bir gün Rasulullah gezintiye çıkmışken yaşlı bir deve onun yanına gelip ihmş ve önünde inlemişti. Rasulullah inleyen devenin başını şefkatle okşadı, ardından sahibine dönüp; “*Senin eline verdiği bu hayvan (canlı) hakkında Allah'tan korkmaz mısın? Hayvan bana onu aç bıraktığından ve çok yorduğundan şikâyet etti.*” Diyerek devenin sahibini azarlamıştı.

Şu halde o, hayvanları aç bırakmayı, onları güçleri üstünde işlerde kullanmayı ve yormayı onaylamıyor, bunun hesabının sorulacağından söz ediyordu. Abdullah b. Cafer'in anlattığına göre bir gün Medine'de Hz. Peygamber (s.a.v.) onu da bineği arkasına alarak bineğiyle bir hurma bahçesine girmişti. Ensardan birine ait olan bahçenin ihata duvarını geçip içeri girince, birden bir deveyi karşısında buldu. Nebi (sav) deveyle karşılaşıncı, deve inledi ve gözlerinden yaş aktı. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz onun yanına gelip onu eliyle okşadı ve deve inlemesine son verdi. Durum üzerine Rasulullah oradakilere şöyle sordu:

'Men rabbuhâza'l-cemeli, li men hâza'l- cemelü =bu devenin sahibi kimdir, deve kime aittir?'

Derken ensardan bir genç gelip konuştu:

'Ey Allah'ın Resulü (deve) benimdir.'

Bu sözler üzerine Rasulullah şunları söylemişti:

*"Allah'ın sana temlik ettiği bu hayvan konusunda Allah'tan korkmuyor musun? Durum şu ki, o bana onu çalıştırdığın halde aç bıraktığını şikâyet etti."*¹⁴

Rasulullah devenin inlemesinden, ağlamasından ve lisan-ı halinden aç bırakıldığını ve şikâyet ettiğini anlamıştı. Şu halde hayvanlara karşı merhametli olunmalı ve onlara karşı işlenen suçlardan dolayı kendilerini bize hizmetkâr eden Allah'tan korkulmalıydı. Bir gün de o, açlıktan karnı sırtına yapışmış, zayıflamış ve iyi beslenmemiş bir deve görünce üzülerek şunları söylemişti:

*"Bu dilsiz hayvanlar (canlılar) hakkında Allah'tan korkun"*¹⁵

¹² *Tevbe*, 25; Buhari, I, 51, Vudu', 33; III, 103, Mezalim, 23; IV, 100, Bed'ül-halk, 16; VII, 77; Şener, Mehmet, "Hayvan", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 93. Geniş bilgi için bkz. Sarıcık, "Hz. Peygamber'in Canlılara Şefkât ve Merhameti", s. 195 – 196.

¹³ Buhari, VII, 78, Edeb, 27; Mansur Ali, V, 18.

¹⁴ “ *Efelâ tetteküllâhe fî hâzihî'l-behîmeti'l-letîmellekeke'l-lâhuiyyâhâ, fe innehû şekâileyeeenneketüci'hû ve tüdibühû*” bkz. Ebu Davud, III, 23, Cihad, nr. 2549.

¹⁵ Şener, *a.g.m.*, *DİA*, XVII, 93; (Ebû Davud, Cihad, nr. 44).

Ona göre, hayvanlar dilsiz oldukları için ihtiyaçlarını dile getiremiyorlardı. Sahipleri bu durumu nazara alarak onlar hakkında sorumlu davranmalı, onların yedirilip içirilmesine ve beslenmesine dikkat etmeliydi. Allah hayvanlara iyi davranmayanları sorguya çekecekti. Bu unutulmamalıydı.

Hz Peygamber'in hicretin sekizinci yılında Mekke Fethine giderken bir köpek ve yavruları konusunda aldığı tedbir de hayvanlara merhamet açısından dikkat çeker: Ordu Mekke'ye doğru ilerlerken Arc'la Talub mevkiileri arasındaki yolun kenarında, yavrularının üzerine gerilmiş, yavruları iki yanından memelerine yapışıp emen bir köpek gördü. Hemen Ashab-ı kiramdan biri olan Cuayl b. Süraka'ya gidip köpeğin hizasında durmasını ve askerlerin yoldan geçerken köpeğe ve yavrularına dokunmamalarını emretti.¹⁶ Ordunun tamamı oradan geçip gidinceye kadar Cuayl bu görevi yapacaktı. Böylece o Anne köpeği ve yavrularını rahatsız etmek ve incitmek istemediğini göstermek ve hayvanlara merhamet açısından müminlere bir ders vermek istiyordu.

Rasulullah geçmiş ümmetler zamanında yaşanan bazı olayları zikrederek de, hayvanların aç susuz kalması durumunda onlara yardımcı olunmasını istemiştir. Onun anlattığına göre, eski zamanda günahkâr (zinakâr) bir kadın kuyu başında susuzluktan çiği yalayan bir köpek görmüş, köpeğin susuzluğundan etkilenmiş ve ona merhamet duyup kuyuya inerek ayakkabısına doldurduğu suyla çaresiz köpeğin susuzluğunu gidermeye çalıştığı için Allah tarafından bağışlanmıştır.¹⁷

Hanımı Hz. Ayşe'nin aktardığına göre, Hz. Peygamber hiçbir hür insana, köleye ve hayvana vurmamış ve onları dövmemiştir. Ayrıca o, hayvanların dövülmesine de karşı çıkmıştır.

Hz. Peygamber, anne kuşların yavrularının alınmasına, hayvanların dövüştürülerek şiddete maruz bırakılmasına, yük hayvanlarına güçlerini aşan ölçüde yük taşıtılmasına ve canlıların kötü muamele görmelerine de karşı çıkıyordu. Ayrıca o hayvanları sağanların tırnaklarını güzelce kesmelerini, tırnakların memeleri yaralayarak hayvanlara zarar vermemeleri gerektiğini de belirtmişti.

Cabir b. Abdullah'ın aktardığına göre; Zâturrika Seferi (4/625) sırasında¹⁸Hz. Peygamber bir yavrusu yuvasından alındığı için, önce anne kuşun

¹⁶ Vakidi, II, 804; Köksal, VIII, 212.

¹⁷ Buhari, I, 51, III, 103, Mezalim, nr.23; Ebu Davud, III, 24, nr. 2550; Ayrıca bkz. Mansur Ali, V, 18; Şener, *a.g.m.*, XVII, 93. Sarıçık, "Hz. Peygamber'in Canlılara Şefkât ve Merhameti", s. 196

¹⁸ Sefer hakkında geniş bilgi için bkz. Vakidi, I, 395- 402; İbn-i Hişam, Abdülmelik b. Hişam, *Sîretü'n-Nebi*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981, III, 214- 215; Muhammed

ızdırıp içinde yavrusunu alan kişi etrafında dolandığını ve sonra yavruyu alan kişinin eline kendini attığını görmüş, orada olanlar da olayı görüp kuşun anne şefkati ve merhametiyle bunu yaptığına şaşır kalmışlardı. Hz. Peygamber de aynı olaya şahit olmuş ve durum üzerine şu değerlendirmeyi yapmıştı:

“Siz (yaptığından dolayı) bu kuşa mı hayret ediyorsunuz? Onun yavrusunu aldınız, o da (yavrusuna) merhametinden dolayı kendisini (elinize) attı. Allah’a yemin ederim ki, gerçekten Rabbiniz size karşı, bu kuşun yavrusuna gösterdiği merhametten daha fazla merhamet eder.”

Sonra o, tek veya iki yavruyu yuvadan alan adama, yavru kuşu aldığı yere (yuvasına) koymasını emretmişti¹⁹.

O, yavrulu kuşu öncelikle bir anne olarak görüyor, yavrusu için merhametinden ve üzüldüğünden yavrusunu alan etrafında dönüp, alanın eline kendini attığından bahsediyordu. Çünkü yavrusu da alanın elindeydi. Onun merhamet anlayışına göre, anne kuşlar yavrularından dolayı üzülmemeli, yavrular yuvadan alınmamalı ve alındıysa tekrar yuvaya konulmalıydı.

Bilindiği üzere hicret sırasında Rasulullah Sevr mağarasına gizlendiği zaman da, mağara ağzına yuva yapmış güvercinlere dokunmamış, mağara ağzında yuvalanmış olan güvercinler de kendilerini güvende hissettikleri için yuvalarını terk etmemişlerdi²⁰.

Hız. Peygamber hayvanlara merhamet eseri olarak canlıların yüzlerine vurulmaması ve yüzlerinin damgalanmaması konusunda da insanları uyarıyordu²¹.

Diğer yandan Hz. Peygamber değil insanları, hayvanları bile lanetlemeyi yasak etmişti.²² Çünkü bir canlıya lanet ona bir hakaret ve tahkirdi. Bu durum onun dünyasında olmaması gereken bir davranış ve muamele olarak görülüyordu.

Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I- II, terc., Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul 1980, I, 547- 548; Köksal, M. Âsım, *Hız. Muhammed ve İslamiyet*, I- XII, Şamil Yayınevi, İstanbul 1981, IV, 120- 128; Muhammed Rıza, *Muhammed*, Dâru’l-Kütübi’l-İslâmiyye, Beyrut 1988. s. 272; Sarıcık, Murat, *Hız. Muhammed’in Çağrısı- Medine Dönemi*, Nesil Yayınları, İstanbul 2009, s. 153- 154.

¹⁹ Vakıdi, Muhammed b. Ömer, *El-Meğâzi*, I-III, London, 1966, I, 398; Mansur Ali, V, 19; Lings, Martin, *Hız. Peygamber’in Hayatı*, Terc. Nazife Şişman, İstanbul 1996, s. 349; Şener, a.g.m., *DİA*, XVII, 93.

²⁰ İbn-i Hişam, II, 98; Diyarbekri, Muhammed b. Hüseyin, *Tarîhu’l-Hamîs*, I-II, Beyrut, ty. I, 327; Sarıcık, Murat, “Kültürümüzde Kuş Yuvasına ve Yavrusuna Dokunmama Konusunda Birkaç Örnek”, *SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 8, Isparta 2001, s.19.

²¹ Şener, a.g.m., *DİA*, XVII, 93.

²² Ebu Davud, III, nr. 2561.

Ayrıca Rasulullah hayvanları birbiriyle dövüştürmek için birbirlerine karşı tahrik ve kızıştırmayı da nehyetmişti.²³

Rasulullah'ın hayvanlara şefkat ve merhametini iyi bilen sahabîler de; onun yönelimini kendilerine örnek aldılar. Mesela hilafeti yıllarında (634-644) Hz. Ömer, devesine gücü üstünde yük vuran birini cezalandırdığı gibi,²⁴ bir gün semerin vurmasından dolayı sırtı yağır ve yara olmuş bir devenin yarasına şefkatle elini sürmüş ve “*senin başına gelen şeyden de sorguya çekilmekten korkarım*” diyerek; devletin ve onun temsilcisinin bu tür şeyleri önlemeleri gerektiğine işaret etmişti.²⁵

Bütün bu örnek açıklamalar üzerinde düşünülüp söylenenler analizi bir yaklaşımla değerlendirilirse açıkça görülecektir ki, Hz. Peygamber İslam'ın çizdiği sınırlar içinde açıkça hayvanlara merhametten yanaydı ve onlara merhametli davranmayı, işkence etmemeyi, bakımlarında itinalı olmayı emir ve tavsiye ediyordu. Görüldüğü gibi o hayvanların yüzünü dağlamayı yasaklamış, onları Allah'ın mahlûkları ve ayetleri olarak görmüş, onlara merhametli davranışta Allah'a nispetlerini hatırlatmış, yerdekilere merhametin Allah'ın merhametine sebep olacağı mesajını vermiş, hayvanları güçleri üzerinde çalışmaya zorlama ve aç bırakma konusunda ashabını uyarmış, dilsiz olmalarına dikkat çekerek ihtiyaçların karşılama konusunda ihmal edilmemelerini istemiş, bu konularda tarihten de örneklemeler ve ilginç olaylar anlatarak insanları hayvanlara merhamet konusunda şuurlandırmaya çalışmıştı.

Mesela, Hz. Ayşe Validemiz onun hiçbir insana, köleye ve hayvana vurmadığını, insanlara merhameti bir yana, onun hayvanları asla dövmediğini aktarır ki, bu örnek davranışı da hayvanlara merhamet ve haklarına saygı açısından önemlidir. Hatta o hayvanların tahkir edilmemesini ve bu anlamda lanetlenmemelerini de istemiştir. Onun Mekke fethine giderken yol üstündeki yavrulu bir anne köpeğin ve yavrularının incinmemesi için, başlarına onları rahatsız edebilecek durumları engellemesi açısından bir asker bırakması da canlılara merhamet konusunda dikkat çeker ve kaynaklarda yer alır.

Diğer yandan tarih içinde İslam Hukuku Rasulullah'ın uygulamalarını esas alarak, hayvanlara merhamet ve onların hakları konularında muhtesipleri görevli saydı. Muhtesipler şefkat ve merhamet açısından olumsuz durumlarda hayvan haklarının çiğnenmemesi için müdahalede bulunurlardı. Hayvanlara gerektiğinden çok yük vurma, onların beslenmesi ve diğer gerekli konularda, kusuru görülenleri ikaz ederlerdi. Mesela hayvanlarına gerektiği gibi bakmayan

²³ A.g.e., III, 26, nr. 2526.

²⁴ Osmanlı tarihinde de benzer örneklere rastlanır.

²⁵ Şener, a.g.m., DİA, XVII, 93.

ve beslemeyen kimseler ikaz edilir: Hayvanını satmaya veya eti yenen bir hayvansa kesmeye zorlanırdı. Sahibi belli olmayan hayvanlara gelince onlara bakmakla yükümlü olan devletti.²⁶

2. Hayvanlara Merhamet Açısından Yasaklanan Cahiliye Âdetleri

Yukarıda söz ettiğimiz konular bir yana, Rasulullah (s.a.v.) hayvanlara işkence, eziyet, acı verme ve uygunsuz hayatına son verme ve kesme konularında bazı cahiliye uygulama ve âdetlerini de ortadan kaldırmıştı.²⁷ Şimdi bunlardan bazılarına göz atalım:

2.1. Fera' Âdeti:

Yukarıda temas ettiğimiz konular bir yana, Hz. Peygamber hayvanlara şefkat ve merhamet bağlamında diğer bazı cahiliye geleneklerini de yasaklamıştı. Cahiliye döneminde devenin veya koyunun ilk yavrusu putlara kurban ediliyor ve buna fera' deniyordu.²⁸ Fer' dal demektir. Yavru annesine nispetle bir dal gibi tahayyül edildiğinden bu tür kurbanlara fera'adı verilirdi. İlk yavru bir puta kurban edilince, kanı putun başına akıtılır, sonra yavru kurbanın eti yenir ve derisi bir ağaç üzerine atılırdı.

Yavrunun putlara kurban edilmesi, "teberrük=bereketlenme" gayesine matuftu. Ayrıca develeri olan bir adam, "develerim şu kadar sayıya ulaşınca, onlardan ilk yavruyu kurban edeceğim" diyerek de putlar için "Fera' Kurbanı" kesebilirdi. Yeni doğmuş yavru kurban edileceğinde süslenir, giydirilir ve putlar için kesilirdi.²⁹

Rasulullah'a Medine dönemi yıllarında cahiliye dönemindeki Fera' Kurbanı sorulduğunda o; yeni doğan yavrunun bu durumda kesilmesini onaylamamış, ancak Allah rızası ve hayır kastıyla kurban kesilebileceğini de açıklamıştı.³⁰ Ayrıca o, "Lâ fera'a ve lâ 'atîratefi'l-İslâm= İslam'da fera' ve 'atîre yoktur." Diyerek de duruma açıklık getirmişti.³¹ Cahiliyede Recep ayında

²⁶ Şener, a.g.m., DİA, XVII, 93.

²⁷ Bkz. Sarıcık, Murat, *Cahiliye Kültürü*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002, s. 259-260, 262-267, 208, 269-270, 292,302.

²⁸ Buhari, VI, 218, akîka, 3.

²⁹ Mansur Ali, III, 108- 109; Ateş, Ali Osman, *Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Âdetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996, s. 218; Alüsi, Muhammed Şükri, *Bülûğu'l-Erab*, I-III, Beyrut ty., III, 40; Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 259.

³⁰ İbn-i Mâce, II, 1057, Zebâih, 2; Mansur Ali, III, 109; Ateş, s. 219.

³¹ 'Atîre Recep ayında putlar için kesilen kurbandır. Buhari, VI, 218, Akîka, 3- 4; İbn-i Mâce, Muhammed b. Yezid, *Sünen*, I- II, el- Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul ty., II, 1058, Zebâih, 2; Ebu Dvud, III, 105. Nr. 2831; Mansur Ali, III, 108.

putlar için kesilen kurbanlara da ‘Atîre deniyordu. İslam’da bu tür kurban da yasaklanmıştı.

2.2. ‘Akr ve Mu‘âkara

Bir Cahiliye dönemi âdeti olan ‘Akr da hayvanlara işkence ve şiddet içeren bir âdet ve davranıştı. Cahiliye döneminde ölü kabre defnedildikten sonra bir hayvan boğazlanır veya kabir başında arka ayak sinirleri kesilerek bir deve akredilirdi. ‘Akrın neden ve nasıl yapıldığı kaynaklarda şöyle açıklanır: Akr yapanlar: “Biz Onu (ölüyü) yaptığına karşılık ödüllendiriyoruz, çünkü o yaşarken deve ‘akreder ve bunu misafirlere yedirirdi. Biz de kabri yanında ‘akr yapıyoruz (devenin arka ayaklarının sinirlerini kesiyoruz). Böylece ondan yırtıcı hayvanlar ve kuşlar yesin, o öldükten sonra da yaşarken yedirmiş olduğu gibi yedirmiş olsun.” Derlerdi.³²

‘Akr, kelime olarak “yaralamak, deveyi boyun kökünden kesmek veya bacak sinirlerini kesmek” manalarına gelir.³³ Rasulullah “Lâ ‘akrafi’l-islâm=İslam’da ‘akr yoktur”³⁴ diyerek bu acımasız ve hayvanlara işkence ve şiddet geleneğine son vermiştir. Çünkü kabir başında arka ayaklarının sinirleri kesilen deve, acı ve işkence çekerek, çaresiz kabir başında olduğu yere yıkılır, acı çekerek ölümünü bekler ve kuşlar ve yırtıcıların yemesi için yaralı halde kabrin başında terk edilirdi. İslam’da keserken bile hayvanı incitmek ve ona işkence anlamına gelecek şeyler yapmak yasaktır.³⁵

Zaman zaman cömertlikle ile övünmek içinde ‘akr yapıldığı olurdu. Cahiliyenin meşhur şairlerinde olan Tarafe (564?)³⁶ misafirleri için nasıl deve ‘akrettiğini bir şiirinde şöyle anlatır:

“(Akr yaparak misafirlerime yedirmek istediğim devenin) incik ve diz kemikleri yere devrilince, (babam) ‘yaptığın işi gördün mü?’ diye acındı.”

O olayın sonrasını da şöyle anlatır:

“(Akr yapılan devenin karnından çıkan yavrusunu; cariyeler ateşli küldü kızartıyorlardı; hem bize ince ince kesilmiş ve terbiyelenmiş hörgüç etini yağlı taraflarından getiriyorlardı.”

³² San’âni, Muhammed b. İsmail, *Sübülü’s-Selâm*, I-IV, Dâru İhyai’t-Türâsi’l-Arabi, Beyrut, 1960, III, 118; Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 293. Savaşçılar, savaşırken kahramanlıklarını göstermek ve düşman karşısında metanet ve cesaretlerini ispat etmek için de atlarını ‘akr edebiliyorlardı. Bkz. Ebu Davud, III, 29, nr. 2573.

³³ Luis Ma’lûf, *el-Müncid*, Dâru’l-Meşrık, Beyrut ty., s. 519.

³⁴ Ebu Dâvud, III, 216, nr. 3222.

³⁵ Bilmen, Ö. Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Ravza Yayınları, İstanbul 2004, s. 425.

³⁶ Mahmud Esad, *İslam Tarihi*, Divan Yayınları, İstanbul 1983, s. 204, 219; İşler, Emrullah, “Tarafe”, *DİA*, XXXX, İstanbul 2011, s. 14.

Onun şiirine konu ettiği ve kendisiyle övündüğü olay şöyle başlamıştı: Şair Tarafe, geceleyin arkadaşlarıyla şarap içerken, onlara cömertliğini göstermek istemiş ve yalın kılıç deve ağılına girerek, doğumu yaklaşmış, memeleri sütle dolmuş bir hamile deveyi ‘akretmişti.³⁷

Görüldüğü gibi cahiliye insanları, arkadaşlarına cömertliklerini göstermek için de ‘akr yapıyorlardı. Tarafe de cömertliğini göstermek için, doğumu yaklaşmış hamile deveyi acımadan ‘akretmiş ve içinden çıkan yavruyu da kesip arkadaşlarına ikram etmişti.

Kabir Başında ‘Akr: Cahiliye döneminde ölünün kabre nasıl konulduğunu, bunun ayrıntılarını incelikleriyle bilemiyoruz. Şu kadar var ki, ölü yıkanıp kefenlenmekte, bir topluluk tarafından tabutla kabrine götürülmekteydi. Bilindiği üzere, Enes b. Malik’ten Müsned ve Ebu Davud’un Sünen’inde geçen bir hadiste Peygamber Efendimiz: “*Lâ ‘akra fi’l-İslâm: İslâm’da akr yoktur*” buyurmuştu.³⁸ Akr, hayvanı yaralamak, deveyi boyun kökünden nahr, kılıçla bacak sinirlerini kesmek gibi manalara gelir.³⁹ Daha önce geçtiği gibi Araplarda mu‘âkara (cömertlik yarışı için karşılıklı deve kesmek veya arka bacaklarının sinirlerini kesmek) âdeti de vardı. Rasulullah *mu‘âkarayı* yasakladığı gibi, cahiliye uygulaması olan ‘akrıda yasaklamıştı.

Akr, ölü kabre konulduktan sonra yapılıyordu. Cahiliyede kabrin yanında bir sığır yahut koyun⁴⁰ kesilir yahut ölmüş ve kabre konulmuş cömert kimsenin kabri başında arka ayaklarının sinirleri kesilerek bir deve ‘akredilirdi. Kabir başında koyun, inek⁴¹ veya keçi kesildiği de rivayet edilir.⁴² ‘Akr yapanlar bunu neden yaptıklarını da kayıtlara geçtiği şekilde şöyle açıklıyorlardı:

“Biz onu yaptığına (dünyadaki cömertliğine) karşılık ödüllendiriyoruz, çünkü o yaşarken deve ‘akreder ve bunu misafirlere yedirirdi. Biz de kabri yayında ‘akr yapıyoruz (deve boğazlıyor yahut arka ayaklarının sinirlerini kesiyoruz. Böylece ondan yırtıcı hayvanlar ve kuşlar yesin, o öldükten sonra da, yaşarken yedirirdiği gibi yedirmiş olsun.”⁴³

³⁷ Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 266.

³⁸ Ahmed b. Hanbel, III, 197; San’âni, II, 118.

³⁹ Luis Ma’lûf, s. 519.

⁴⁰ Bunların erkeği de dişisi de olabilir.

⁴¹ Ebu Dâvud, III, 216, nr. 3222.

⁴² Bkz. Ebu Dâvud, Süleyman b.Eş’as, *Sünen*, I- IV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982, III, 550-551; cenaiz, 75.

⁴³ San’âni, II, 118; Cârîm, Muhammed Nu’man, *Edyânu’l-‘Arab*, Mısır 1923, s. 105; Çelik, Ali, *Halk İnançları*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 127. İslam Ansiklopedisinin “Cenaze” maddesinde daha önceki kültürlerin cenaze merasimlerinden söz edilse de Cahiliyede kabir başında ‘akr yapıldığından söz edilmemektedir. Bkz. Şener, Mehmet, “Cenaze”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 355- 357.

Görüldüğü gibi kabir başında ‘akr yapma, dünyada yaptığı cömertlikler karşılığında ölüyü ödüllendirme olarak idrak edilmekteydi. Bu deveyi boğazlamak veya arka ayaklarının sinirlerini kesip acımasızca onu ölüme terk etmektir. Dikkat edilirse, bu deve etinden insanlar yemiyor, devenin eti kurda kuşa bırakılıyordu. Böylece ölen kimsenin sağlığında ‘akr yaptığı gibi öldükten sonra da ‘akr yapmış olduğu düşünülür ve buna inanılmaktaydı. Bazıları bu konuda şu görüşü dillendirilmektedir. Cömert kişinin *binek olarak kullandığı hayvan*, kabri yanında ‘akredilir, bu yüzden ölen cömert kimse, kıyamet günü binekli olarak haşır edilecek, yani devesine binerek haşır meydanına gelecektir.⁴⁴ Eğer kabri yanında ‘akr yapılmazsa, yaya olarak haşır edilecektir. Bu öldükten sonra dirilmeye inananlar için söz konusudur. ‘Akr, haram kılınmış bir cahiliye işidir.⁴⁵ Rasûlullah “*İslâm’da ‘akr yoktur*” buyurmakla bu manasız âdeti yasaklamıştı. Dikkat edilirse burada:

- 1) İlahlara kurban sunmak gibi, ölen birisi için kurban söz konusudur.
- 2) Akr, cömert insanlar için ve onu mükâfatlandırmak adına yapılır.
- 3) Kabir başında kurban kesme, İsaf, Naile, Sa’d ve diğer putlara kurban kesmeyi hatırlatır.
- 4) Sığır, koyun yahut deve cinsinden bir hayvan ‘akredilebilmektedir.
- 5) ‘Akredilen ve acımasızca yaralanan hayvan, kabir başında bırakılmakta, ondan yırtıcı kuşların ve hayvanların yemesi arzulanmaktadır.
- 6) ‘Akr, cömert olan ölüyü mükâfatlandırmak gibi düşünülmektedir.
- 7) ‘Akr âdetinin, öncelikle “*beliyye ve mu’âkara*” âdetleri ve uygulamalarıyla ilişkisi vardır.

Bütün bu özellikleri düşünülürse; benzerlerinin yasaklanması gibi, bir merhametsizlik olarak görülen ‘akrın yasaklanması da akla yatmaktadır.

Cahiliyede hayvanlara merhametsizlik olarak kendini gösteren “*Mu’âkara Âdeti*” de vardı. Buna göre iki kişi, birer rakip olarak cömertlik yarışına girer, cömertlik yarışı adına ellerine kılıçlarını alarak kedilerine ait develerin bacak sinirlerini kesmeye başlarlar ve bacak sinirleri kesilen develer, bu acımasız uygulamadan dolayı tahmin edileceği üzere ayakta duramayıp yere yıkılırdı. Bu yarışta elbette kim daha çok deve ‘akr ederse o birinci o olurdu.

⁴⁴ Cahiliye döneminde genelde insanlarda bir ahiret inancı ve yeniden diriliş olmamakla birlikte, bazıları öldükten sonra dirilmeye inanmaktaydı. Beliyye ve ‘akr uygulamaları da buna işaret etmektedir. Ayrıca bkz. Câsiye, 45/24; Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, I- IX, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, VI, 4322; Heyet, *Mecma’ut- Tefâsîr*, V, 467; Toprak, Süleyman, “Haşır”, *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 416- 417; Yavuz, Y. Şevki, “Ba’s”, *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 202- 204; Altıntaş, Hayrani, “Dehriyye”, *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 107- 108; Sarıcık, *Cahiliye*, s. 139- 143.

⁴⁵ San’âni, II, 118. Sarıcık, “Hz. Peygamber’in Canlılara Şefkât ve Merhameti”, s. 203- 208.

Yarış cûd ve seha yarışıydı. Yarışçının biri elindeki kılıçla bir deve ‘akr edince diğeri de buna karşılık bir deve ‘akreder, bu karşılıklı ‘akrlar yarışçılardan birinin işe son vermesine kadar sürerdi. işe son veren elbette cömertlik yarışını kaybetmiş oluyordu. Mu‘âkaraya “*Mu‘âkaratü’l-A‘râb*” adı da verilebilmekteydi.⁴⁶ Sahabe âlimlerinden İbn-i Abbas bu konuda şöyle der:

“*Rasulullah sallallahu aleyhi ve selem mu‘âkaratü’l-a‘râbtannehyetti.*”⁴⁷

Rasulullah bunu yasaklamıştı. Çünkü bu yarış riya, süm’a, fahr ve mufahara için yapılıyordu. Bunda Allah rızası kastı yoktu, bu açıdan İslam âlimleri tarafından Allah’tan başkası için kesilen kurbanı benzetilmektedir ve nehiy de bu yüzdendir.⁴⁸

Cahiliye döneminde yapılan eylem ve hareketlerdeki illet, dünyada şeref kazanma ve bunu kendinden sonra geleceklere miras olarak bırakma önemliydi. İnsanlar halk indinde şeref kazanmak için cömertlik yapardı ve bunun bir yolu da mu‘âkara, yani karşılıklı deve ‘akretme yoluyla cömertlik yarışını yapmaktı. İslam ‘akrı ve karşılıklı yapılan mu‘âkarayı yasaklamakla birlikte, mu‘âkaranın eski dönemin bir devamı olarak İslam’dan sonra, hatta Hz. Ali döneminde bile yapıldığına dair bilgilere sahibiz. Hz. Ali döneminde (656-661), yani hicretten otuz dört sene sonra, bir gün başkent Kûfe’de Biri Rebah kabilesinden şair İbn-i Vail’le, yine ünlü Arap şairi Farazdak’ın babası, cömertlik yarışına, yani mu‘âkara yapmaya sözleşmişler, develer gündüz Kûfe dışındaki akarsuya gelince, her ikisi de kendilerine ait develerin yüzer tanesini ‘akra/sinirlemeye söz vermişlerdi.

Develer su içmeye gelince ellerine kılıçlarını alan bu iki cömertlik yarışçısı, onları ‘akra giriştiler, yani ayaktaki develerinin arka bacaklarının diz kapağı sinirlerini karşılıklı kesmeye, böylece develeri acımasızca yaralayıp yıkmaya koyuldular. Daha önceden mu‘âkara yapılacağını duyan halktan bir topluluk, zaten olaya şahit olmak için burada toplanmıştı. İslam’ın hayvanlara merhamet emriyle uyuşmayan bu acımasız cahiliye cömertlik yarışından haberdar olan Halife Hz. Ali de, beyaz katırı üzerinde oraya gelip olaya şahit olan halkı şöyle uyarmıştı:

“*Yâ eyyuhe’n-nâsu! Lâ te’kulû min luhûmihâ, fe innehâ ühille bihâ liğayrillâh: Ey insanlar! Develerin etlerinden yemeyiniz, şüphesiz onlar Allah’tan başkası için (riya, şöhret ve cömertliği gösterme) niyetiyle kesilmişlerdir.*”⁴⁹

⁴⁶ Bkz. Ebu Davud, III, 101, Edâhi, nr. 2820.

⁴⁷ A.g.e., III, 101.

⁴⁸ A.g.e., III, 101.

⁴⁹ Alûsi, III, 30; Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 267.

Olaya bakılırsa, Rasulullah'ın yasakladığı cömertlik yarışı mu'âkara, hâlâ Rasulullah'ın Medine'ye hicretinden otuz dört yıl sonra bile, o günler İslam Devleti başkentinde yaşayan Kûfeliler içinde uygulanabiliyordu. Hz. Ali, Mu'âkaranın Allah için yapılan bir iş ve eylem değil, riya ve cömertliği göstermek için yapılmasından dolayı; 'akredilen hayvanların etlerinin yenemeyeceğini ilan etmekteydi. Çünkü İslam'a göre, Allah için, yani Allah adına ve Allah namına kesilmeyen hayvanın eti yenemezdi. Ayrıca Rasulullah hayvanlara bir merhametsizlik olan mu'âkarayı yasaklamıştı. Sahabe âlimlerinden İbn-i Abbas da Rasulullah'ın bedevilerin mu'âkarasını yasakladığını nakletmişti.⁵⁰

Sinirlerini keserek hayvanları acımasızca ölüme götürme ve terk etme; ayrıca hayvanlara şefkat ve merhametle bağdaşmayan bir tutumdur. Bu merhametsizlik, bir başka ifade ile hayvana eziyet, işkence ve İslam anlayışına göre hayvan haklarına da bir saldırıdır. İslamiyet hayvanlara işkence, şiddet ve eziyet ihtiva eden davranışları yasaklıyordu.

Allah eti yenen hayvanları usulüne göre kesmeyi helal kılarken bile, hayvana en az acı verecek tarzda bunun gerçekleşmesini emrediyordu. Bunun için kesme aleti iyice bilenmeli, hayvan bağlandıktan sonra kesim yerine sürüklenip götürülmemeli, Onlara kesim sırasında bile yumuşak muamele edilmeliydi. Ayrıca İslam'a göre yabancı hayvanların bile hayat şartlarını kötüleştirecek durumlardan kaçınmak gerekiyordu.⁵¹

2.3. Ceb Âdeti ve Şeytan Yarması

Ceb Âdeti: Cahiliye döneminde özellikle Medine'de, insanların hayvanlara işkence ve merhametsizlik olarak görülen bir başka âdetini de görmekteyiz. Mesela Medineliler hayvanların cinsiyeti mevzubahis olmaksızın, canlı halde iken develerin senam denilen hörgüçlerini yarıyorlar, içindeki yağlı kısımdan kesip aldıkları yağ parçasını pişirip yiyorlardı. Bu uygulama deve canlı olduğu halde yapılan bir ameliyeydi.

Aynı şekilde onlar, diri olduğu halde koyunların kuyruğunu yarararak da ondan bir parça kesip alıyorlar ve bunu yiyebiliyorlardı. Canlı hayvana reva görülen bu merhametsiz ve şefkatsiz muamelede canlılara acı veriyordu. İnsanların faydalanması için yaratılan hayvanlar böylece yaralandığı gibi, bu merhametsiz uygulama onlara bir merhametsizlikti. Bu âdete "ceb" denmekteydi. Rasulullah (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiğinde Medineliler hâlâ bu cahiliye âdetini

⁵⁰ İbn-i Kesîr, İsmail b. Dîmâr, *Tefsiru'l-Kurâni'l-'Azim*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987, II, 8; Ateş, s. 215; San'âni, IV.79 vd. Zehebi, Osman b. Kaymaz, *Kitâbu'l-Kebâir*, Beyrut, ty, s. 240; Sarcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 267.

⁵¹ Mansur Ali, III, 94-96; Debbâğoğlu, Ahmet- Kara, İsmail, *Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali*, Dergâh yayınları, İstanbul 1970, s. 204-206.

hayvanlara uygulamaktaydılar. O günleri yaşayan Ebu Vakid el-Leysi bu uygulamayı anlatırken şunlar söyler:

“Onlar, develerin hörgüçlerini cebbederken ve koyanların kuyruklarını (derisini yarıp) keserken Rasulullah (s.a.v.) Medine’ye gelmiş (hicret etmiş) ve şöyle demişti: ‘hayvanlardan sağken kesilenler meyledir.’ (ölmüş hayvan eti sayılır ve yenmez).”⁵²

Bir diğer rivayete göre Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmuştu:

“Âhir zamanda develerin hörgücünü cebbedecek, koyunların kuyruklarını (cebbederek) kesecek bir kavim olacaktır. Dikkat ediniz, diriden kesilecek şey meyyittir (meyte hükmündedir ve yenmez).”⁵³

Rasulullah (s.a.v.) hayvanlara bir acımasızlık örneği olan uygulamaya bütün bu açıklamalarıyla son vermişti. İslam’da meyte (ölü hayvan eti) yemek yasaktı ve âhircamanda insanların cahiliyeden olup kendisine rücu edecekleri bir âdetti ve yasaktı. Hz. Peygamber ceb âdetinden açıkça söz etmeden de, canlı hayvana “müsle ve nühbe” yapılmasını yasaklayarak dolayısıyla ceb âdetinin yasaklığını vurgulamıştır. Sahabeden Adiy b. Sabit, bu konuda şöyle der.

“Ben Abdullah b. Yezid’in Nebi sallallahu aleyhi vesellemden şöyle dediğini duydum ki, ‘ennehûnehâ ‘ani’n- nühbetive’l- müsleti =o nühbe ve müsleyinehyetti.”⁵⁴

Ayrıca, hadis kitaplarında aynı konu ile ilgili olarak “Rasulullah nühbâ ve müsleyi nehyetti” açıklamalarına da rastlamaktayız.⁵⁵ Hz. Peygamber yine müsleden ve canlıya müsle yapmaktan nehyederken, “e’affü’n-nâsikuletenehlü’l- îmâni = bir eylemde öldürme bakımından insanların en affî ehl-i imandır” buyurmuştu.⁵⁶

Nühbe veya nühbâ canlıdan bir parçayı veya uzvu koparıp alma; müsle de kesici bir aletle canlının bir tarafını, kesip onun vücudundan ayırmadır. Elbette bu uygulamalar canlılara veya bir işkence, tazip anlamına gelmekte ve onlara merhametle bağdaşmamaktadır. Rasulullah bir gün Medine’de bir adamı kulağından tutarak koyununu sürüklediğini görünce, “da’ üzünehâ= bırak kulağını” diye kulağın kopabileceğini düşünerek sahibini uyarılmış, koyunu

⁵² Mansur Ali, III, 96; Köksal, I, 159. Bu konuda ayrıca bkz. İbn-i Mâce, II, 1072, Sayd, 8.

⁵³ İbn-i Mâce, II, 1073, sayd, 8.

⁵⁴ Buhari, VI, 228, Zebâih, 25. Sarıcık, “Hz. Peygamber’in Canlılara Şefkât ve Merhameti”, 208- 210; Bilmen, s. 471- 473.

⁵⁵ Buhari, III, 107, Mezalim, 30.

⁵⁶ Ebu Davud, III, 53, nr. 2666. Ayrıca bkz. a.g.e., III, 53, nr. 2667.

götürecekse ense kökünden tutarak götürmesini istemiştir.⁵⁷ Sanki burada o bir yandan koyuna eziyet etmemesini isterken, diğer yandan da koyundan bir parçanın kopmasından endişe etmiş ve bundan nehyetmiş gibidir. Cahiliye insanları değil hayvanlara, bazen savaşta öldürülen insanların cesetlerine de müslle yapabilmekteydi. Uhud savaşından sonra bazı şehitlerin cesedine müslle yapılmıştı. Bunlardan biri de Rasulullah'ın amcası Hz. Hamza'ydı.⁵⁸ Bir başka olayda da öldürülen bir Müslüman'ın kafatasından içki içildiğini bilmekteyiz.⁵⁹

Hz. Peygamber canlı hayvanın başına bir sopa veya taşla vurarak onları öldürüp yemeyi de yasaklamıştı.⁶⁰ Sopyayla öldürüp yenen hayvana “*vekiz*” veya “*mevkûze*” deniyordu.⁶¹

Şeytan Yarması: Cahiliye devrinde, İslam'ın sonradan “*Şeytan Yarması*” dediği acımasız uygulamaya da hayvanlara tazip ve işkence etmemek hikmetiyle son verildi.⁶² Cahiliye insanı hayvan eti yemek istediğinde, farklı bir kesim tarzı da uygulayabiliyordu. Buna göre eti yenmek istenen hayvan kesilmek için hazır edilir, hayvanın yalnız boyun derisi kesilir, nefes borusu, yemek borusu ve iki şah damarı kesilmeksizin öylece ölüme terk edilirdi.

Böylece hayvanın acı çekerek ölmesi beklenir ve hayvan son nefesini verdikten sonra yüzülerek eti yenirdi. Bu uygulanmada hedef, aslında hayvanın vücudundaki kanını heder etmemektir. Böylece kanın dışarı akması önlenmiş oluyordu. Çünkü onlar hayvanların kanını “*sıcağı sıcağına, bekleterek yahut kan sucuğu*” yaparak yedikleri gibi, kanı bu şekilde, yani et içinde tutarak da yiyorlardı. Rasulullah bu tür kesimi de yasakladı. Çünkü bu, bir yandan hayvana merhametsizlik, eziyet ve işkence olurken, diğer yandan kesimle tezkiye (temizlenme) olayı gerçekleşmiyordu. Hadis kitaplarından Ebu Davud, naklettiği bir hadiste konuyu şöyle dile getirmektedir:

“*Peygamber (s.a.v.) kesildiği halde yalnız boğaz derisi kesilen, şahdamarları kesilmeyen; sonra da bu durumda ölüncüye dek bekletilen şeytan yarmasından nehyetti.*”⁶³

⁵⁷ İbn-i Mâce, II, 1059, Zebâih, 3; Bilmen, s. 434.

⁵⁸ Vakidi, I, 286.290, 354, 356.

⁵⁹ A.g.e., I, 356.

⁶⁰ Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 269.

⁶¹ Mansur Ali, III, 104; Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 271; Bilmen, s. 433.

⁶² Mansur Ali, III, 104; Bilmen, s. 428.

⁶³ Zebidi, Ahmed b. Abdullatif, *Tecrid-i Sarîh Tercümesi*, I- XIV, Tercüme ve Şerh, Kâmil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985- 1986, XII, 9.

Şeytan yarması âdetinin cahiliyedeki kan yeme geleneği ile de ilgili vardır. Cahiliye insanları farklı şekillerde kan yiyorlardı. Bu genelde dört şekilde yapılıyordu:

1) Hayvanları kesince; taze kanı kaba alıyorlar ve henüz ılıkliğini kaybetmeden kan kaplarla içiyorlardı.

2) Yolculuk sırasında veya bir başka zaman onlardan biri aç kalınca; kemikten veya benzerlerinden yapılmış keskin bir şey bulur, bunla bineğinin veya herhangi bir hayvanın derisini yarar, bir damarı kesip ondan akıtacağı kanı bir kaba doldurup içerdi.⁶⁴

3) Ayrıca onlar, kıtlık yıllarında yahut fakirlik durumunda; devetüyünü bir taş üzerinde döverler, bunu kanla karıştırıp ateşte kızartarak yerlerdi. Buna ‘ilhiz denirdi. Ayrıca fakirler çoğu zaman; kara böcek, haşerat, akrep ve çekirge ile geçinirdi.⁶⁵

4) Kanı yemenin bir başka tarzı da; *kan sucuğu yapmakla* oluyordu. Cahiliye döneminde devenin bir yerini yarıp damarından alınan kan, bir kapta toplanırdı. Bundan “*Becce*” denen⁶⁶ bir sucuk yapılır, kıtlık zamanında yenirdi. Rasullullah (s.a.v.) sadaka/zekât vermeyi teşvik ettiği bir hadis-i şeriflerinde bunu dile getirmiş: “*Sadakalarınızı veriniz; zira Allah sizi secce ve becce’den*⁶⁷ *kurtardı*” buyurmuştu.⁶⁸

Kan yeme ile ilgili birtakım olayların da tarih kitaplarına geçtiğini bilmekteyiz. Mesela beni Behra heyeti Medine’ye geldiğinde Ebu Mâbed onları misafir etmiş, onlara güzel yemekler yedirmişti. Onlar bunun üzerine “...*Bize sizin ülkenizde yemeğin ancak, kan pıhtısı (donmuş kan) ve benzeri azıcık sabah kahvaltılarında ibaret olduğu anlatılmıştı...*”⁶⁹ diye Medinelilerin kan yediklerinden haberdar olduklarını dile getirmişlerdi. Hendek Savaşı sırasında da bir münasebetle ‘ilhizden söz edilmişti.⁷⁰ Şunu da belirtelim ki, kan yemenin haramlığı Kur’ân-ı Kerim’in dört ayetinde de açıkça belirtilmiş ve hükme bağlanmıştır.⁷¹

⁶⁴ *Mâide*, 5/3; İbn-i Kesir, İsmail b. Dımar, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987, II, 7.

⁶⁵ Buhari, VI, 223- 224, Zebâih, 13; Vakidi, II, 478; Corci Zeydan, *Medeniyet-i İslâmiye Tarihi*, I- V, terc., Zeki Meğamiz, İstanbul 1327, V, 148.

⁶⁶ Hz. Peygamber’in sözleri şöyleydi: “*Innellâhe kaderâ hekûmullâhumine’l- beccetive’s - secce*” Becce, şakketmek, ayırmak, okla yaralamak gibi manalara gelir. Ayrıca, alınan kan veya kan alınan damar manasına da gelir. bkz. Feyruzâbâdi, Muhammed b. Yakub, *el-Kâmusu’l-Muhît*, Müessesetü’r- Risale, Mektebetü’l-Tahkîki’t- Tûrâs, Beyrut 1966, s. 230

⁶⁷ *a.g.e.*, s. 230.

⁶⁸ İbnü’l- Kelbi, Hişam b. Muhammed, *Kitâbu’l-Asnâm*, Kâhire, ty., s. 3, 25; Ateş, s. 471.

⁶⁹ Köksal, IX, 402.

⁷⁰ ‘Ilhiz kelimesi, ayın, lam he ve ze harfleriyle yazılır. Vakidi, II, 479.

⁷¹ Bkz. *Bakara*, 2/173; *Maide*, 5/3; *Nahl*, 16/115; *Enâm*, 6/145.

2.4. Musâbara (Sabru'l- Behâim)

Hız Peygamber hayvanların ve insanların atışla öldürülmek için bağlanıp hedef haline getirilmesini (musâbara) de yasaklamış, cahiliye devrindeki bu âdeti men etmişti.⁷² Çünkü canlılara merhamet esastı. Gerekliğinde hayvanları keserken bile kendilerine en az acı verecek şekilde kesilmelerine dikkat edilmesini istiyordu. Çünkü Allah böyle bir durumda ihsanla emretmişti.⁷³ Bar veya sabır; üzüntü, sıkıntı, bela ve musibetlere karşı direnme, metanet gösterme, sükûneti muhafaza, mihnetlere göğüs germe gibi manalara gelir.⁷⁴

Tasabbur veya bir başka deyişle musâbara yapılan canlı veya insan da, sıkıntı ve can tehlikesine karşı göğüs germesinden veya sabır ve metanet göstermesi hayal edildiğinden, bu tür öldürmeye musâbara, sabr veya tasabbur denilmiş olmalıdır.

Bir gün sahabeden İbn-i Ömer Medine'de, Yahya b. Said'i ziyarete gelmişti. Orada onun çocuklarından birinin bağlı haldeki tavuğa, onu vurmak için taş atmağa başladığını gördü ve bunun üzerine bağlı haldeki tavuğa doğru gidip onun bağına çözdü. Sonra çocukla tavuğu ev sahibine getirip ona şöyle dedi:

*"Çocuğunuzu, bu kanatlı hayvanı musâbara yapmaktan (öldürmek üzere bir yerde sabit tutmaktan) men ediniz. Çünkü ben Nebi sallallahu aleyhi ve selemî, öldürmek için hayvana veya hayvandan başkasına (insana) musâbara yapmayı nehyederken duydum."*⁷⁵

Hatta Rasulullah'ın bir canlıyı bağlayıp, atışa hedef olarak koyup ona ok atışı yapanları lanetlediği de zikredilir.⁷⁶

Sahabeden Said b. Cübeyr, konumuzla ilgili olarak Medine'de yaşadığı bir hatırasından da şöyle söz eder:

"Ben (bir gün Medine'de) İbn-i Ömer'in yanında bulunuyordum. Derken (bizimle birlikte olan)topluluk bir gence veya kendisine bağlayarak atış yaptıkları bir tavuğa uğradılar. Ama İbn-i Ömer'i görünce tavuğun yanından dağıldılar. (durumu gören) İbn-i Ömer şöyle dedi: 'bunu (tavuğu bağlayarak hedef ittihaz etmeyi) kim yaptı? Mutlaka Nebi sallallahu aleyhi ve sellem bunu (canlıları böyle hedef) yapanları lanetledi.'" ⁷⁷

⁷² Musâbara, "Sabru'l-Behâim" olarak da anılır. Bkz. İbn-i Mâce, II, 1063, Zebâih, 10.

⁷³ İbn-i Mâce, II, 1058, Zebâih, 3; Mansur Ali, III, 105.

⁷⁴ Çağırıcı, Mustafa, "Sabır", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 337, 338. Not: *DİA*'da musâbara maddesi bulunmamaktadır.

⁷⁵ Buhari, VI, 227, Zebâih, 25; Mansur Ali, III, 106.

⁷⁶ Buhari, VI, 227, Zebâih, 25.

⁷⁷ A.g.e., VI, 228, Zebâih, 25.

Hişam b. Zeyd de aynı konuda Medine’de yaşadığı bir olaydan şöyle söz etmekteydi.

“Ben bir gün Enes’le (Enes b. Malik) Hakem b. Eyyûbun üzerine girmiştım. Derken o (Enes) bir tavuğu (bağlayarak) hedef dikip ona atış yapan (taşlayan) çocukları veya gençleri görünce Enes şöyle dedi: ‘Nebi sallallahu aleyhi ve selem (canlı) hayvanların hedef yapılmasını yasakladı.’”⁷⁸

Musâbaranın yasaklığı konusunda Hz. Peygamber’den şöyle açıklamalar da nakledilir:

“Nehâ Rasulullâhi ‘an sabrı’l- behâimi= Rasulullah musâbaradan nehyetti.”

“Lâ tettehizûşey’enfi’r-rûhuğaradan= kendisinde ruh olan şeyi (bir canlıyı) hedef ittihaz etmeyiniz.”

Cabir b. Abdullah da Rasulullah’ın bu konudaki tavrını şöyle dile getirmişti:

“Nehârasûlullâhi en yukteleşey’ünmine’d- devâbbisabran = Rasulullah sallallahu aleyhi ve selem canlılardan bir şeyin sarban (musâbara ile) öldürülmesini nehyetti.”⁷⁹

Bir savaşta esir alınan birinin musâbara yapılarak okla Müslüman askerler tarafından öldürüldüğünü duyan Ebu Eyyub el-Ensari, musâbara yaparak (esirleri) katletmekten nehyetmiş ve *“nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, (elimizdeki) bir tavuk olsaydı, onu da musabara yapmazdım”* demişti. Bunun üzerine esirin musâbara ile öldürülmesini emreden Halid b. Velid’in oğlu Abdurrahman yaptığına pişman olarak dört esiri azat etmişti.⁸⁰

Görülüyor ki, Müslümanlar Medine’ye hicret ettikten sonra da, eskiden kalma bir âdet olarak hâlâ Medine’de veya savaşlarda canlıları yahut esirleri atışa hedef etme olayları görülebilmekteydi. Nehyedilen durumu gören ve musâbaranın yasak olduğunu bilen büyükler; bunun Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını belirterek insanları, gençleri ve çocukları bundan men ettikleri gibi, bu konuda kendilerini de ikaz etmekteydiler.

Ama bildiğimiz kadarıyla acımasız âdet ve uygulamaları İslam dönemine de sarkan cahiliye insanı; değil hayvanları, insanları da bir hedef olarak bir direğe bağlayıp ona ok ve mızrak atışı yapabiliyorlardı. Hicretin dördüncü yılında meydana gelen Reci Vakasından sonra Zeyd b. Desinne esir alınmış ve Mekke’ye

⁷⁸ A.g.e., VI, 228, Zebâih, 25.

⁷⁹ Bkz. İbn-i Mâce, II, 1063- 1064, Zebâih, 10.

⁸⁰ Ebu Davud, III, 60- 61, nr. 2687.

yakın Tenim mevkiinde Kureyşliler tarafından bir direğe bağlanıp, kendisine musâbara yapılmış; hedef yerine bağlanıp bir müşrik topluluk tarafından ok ve mızrak atışlarıyla şehit edilmişti.⁸¹

2.5. Belyye Uygulaması

Hayvanlara şefkat ve merhamet konusunda dikkatimizi çeken bir başka cahiliye âdeti belyyeyi de hatırlamak gerekir. Cahiliye devrinde haşire inanan bir ölü yıkanıp kefenlenip mezara konulduğunda ve gömüldüğünde, onun genelde dişi binek devesi kabri başına getirilir, devenin başı bir bezle yahut havudu altına konan keçeyle iyice sarılırdı. Sonra devenin başı iki ön ayağı arasından, devenin sağ veya solundan yahut yukarı doğru kasılarak kuyruğuna bir iple sıkıca bağlanır⁸² ve böylece kabrin başında aç ve susuz ölüme terk edilirdi. Bu şekilde kendine merhametsizce işkence ve şiddet uygulanan çaresiz deve, kendisine su ve yiyecek verilmeksizin günlerce orada ölümünü beklerdi.

Bazı kaynaklara göre, kabir başında ölen deve orada yakılır yahut ölünce kabir yanında açılan çukura gömülür, bazen de öldükten sonra derisi yüzülerek deriye ot doldurulup orada bırakılırdı. Bir diğer uygulamaya göre, kabir başında bağlanan devenin semeri ortasından delinerek başına geçirilir ve gerdanlık şeklinde başa geçirilen semerle deve ölümünü beklerdi.⁸³ Boyna geçirilen gerdanlığa da “*veliyye*” denmekteydi.⁸⁴

Belyye kelimesi, Arapça “*beliye*” fiilinden türetilen bir isimdir. Belye, “*eskimek, yıpranmak, kokmak*” gibi manalara gelir. Türkçemizdeki ‘*bela ve iptila*’ kelimeleri de aynı kökten türetilmişlerdir. Çünkü ibtila ve belalar da insanı yıpratır ve eskitir. Cahiliye konulu kaynak eserlerde ve Cahiliye şiirlerinde de belye âdetinden iyi bulunarak övgüyle söz edilmektedir.⁸⁵ Çünkü cahiliye anlayışına göre bu, ölenin şerefine şeref ekleyen, ölü için iyilik sayılan bir uygulamadır. İslam bir merhametsizlik, işkence hayvana şiddet anlamına gelen belyye âdetini de ortadan kaldırmıştır.

Günümüzde İslam dünyasında görülmesi de; dünyanın farklı yerlerinde hayvanlara eziyet ve işkence anlamına gelen ve cahiliye uygulamalarını hatırlatan, hatta onlardan daha acımasız bazı âdet ve vahşet uygulamalarına rastlanmaktadır. Mesela Çin’de canlı oldukları halde ve pişirilmeksizin bazı hayvanları yemek eskiden beri devam edegelen bir âdet ve gelenektir. Canlı yılan,

⁸¹ İbn-i Hişam, III, 163- 165; Vakidi, I, 362; Sarıcık, *Çağrı- Medine Dönemi*, s. 135.

⁸² Mahmud Esad, s. 336- 337. Belyyenin, dişi deve, kısarak veya bir başka binek hayvanı ile savaşılar ve eşraf kabirlerine yapıldığı da kaynaklarda geçer. Bkz. Hell, C. “Belyye”, *İA*, II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1961, s. 491.

⁸³ Bkz. Cârım, s. 106- 107.

⁸⁴ Mahmud Esad, s. 336- 337.

⁸⁵ Bkz. Sarıcık, *Cahiliye Kültürü*, s. 302-304.

kurtçuk, ahtopot, canlı fare ve kurbağa, canlı karides ve balık gibi yaratıklar; canlı oldukları halde bazı lokantalarda müşterilere sunulabilmektedir. Bunlar içinde en dikkati çeken canlı maymun beyni yenilmesidir. Maymun beyni kafatasından çıkarılıp çiğ olarak tabakta müşteriye servis edildiği gibi, henüz maymun yaşarken, özel masasında da müşterilerin yemesi için onlara servis edilmektedir. Bazı internet sitelerinde bu uygulamanın bilgisine rastlamak mümkün olduğu gibi, bunu bizzat görüp şahit olanlar ve videosunu çekip internet ortamında yayınlayanlar da vardır. Bu konudan internet ortamında iki binden fazla yerde siz edilir.⁸⁶

Bu duruma şahit olan biri internet ortamında bu uygulama ile ilgili şahit olduklarını şöyle anlatır: “(Canlı maymun beyni) Sanghay’da sadece zenginlerin yediği bir yemektir... Canlı maymunu elleri ayakları bağlı bir şekilde getirip önünüze servis ederler. Pahalı bir yemektir. Ve sadece durumu iyi olan kesim (bunu) yiyebilmektedir.”⁸⁷ Bir başka bilgiyle göre, canlı maymun beyni yemek şöyle anlatılır:

“Bu Çin’de geleneksel bir yemektir. Bu yemek için kullanılan özel yuvarlak bir masa vardır. Altında kelepçeleri, tam ortasında büyükçe bir deliği bulunur bu masanın. Müşterilerin kafeslerin önüne giderek seçtikleri maymun masaya getirilir ve kolları ile bacakları masanın altına kelepçelenir. Masanın ortasındaki deliğin üzerinden maymunun kafası alın hizasına kadar çıkarılır ve çenesinden masanın altına sabitlenir. “Maymunun) ağzı kapatılmaz, sesinin duyulması yemeğin lezzetini artırır. Masa hazırlandıktan sonra garson sadece bir satır ve 4 adet pipetle gelir. İşi bilen garson, satırla keserek maymunun tam tepesinde kapak şeklinde bir delik açar. Masadaki 4 kafadar, açılan bu delikten pipetlerini sokarak çığlıklar atmakta olan maymunun beynini emer. Sofradakiler doyduğunda, maymunun halen ölmemiş”tir.⁸⁸

Hayvanları canlı canlı yemek, canlıyken onlardan parça koparmak onlara büyük acı çektirmek ve işkence etmektir. Cahiliye döneminde insanlar, el-ceb, müsle ve nühbe âdetleri gereği olarak, hayvandan diri iken derisini yararak kuyruğundan veya bir başka yerinden bir parça kesip bunu yiyebiliyorlardı. Canlı hayvandan parça kesip almak İslam döneminde yasaklanmıştı. Yine hayvanların bağlanıp canlı hedef edilerek ok ve mızrakla yaralanıp, işkence ve eziyetle öldürülmeleri yasaklandı. Kabir başında veya cömertlik yarışı için bir deve veya hayvanın arka bacak sinirleri kesilip acı çekerek ölüme terk edilmesi de, hayvanlara merhamet açısından olumsuz görülerek yasaklanmıştı.

⁸⁶ Bkz. <https://www.itusozluk.com>; akıllı.tv; blogspot.com; (24.10.2014).

⁸⁷ Bkz. <http://www.uludagsozluk.com>; (23. 10 2014).

⁸⁸ <https://www.itusozluk.com>; (24.10.2014). Ayrıca bkz. <http://www.notdenizi.com>; (24.10.2014).

Eti yenmek istenen hayvanın yalnız boyun derisi kesilerek acı içinde ölümü beklemesi de yasaklandı. Ayrıca, canlı hayvanın derisi yarıp damarı bulunarak kanının içilmesi de yasak sayıldı. Bütün bu yasaklamalar ışığında canlı hayvan maymun beyni yeme ve benzerleri düşünülürse, çağımızda yapılanların da; İslam dünyası için geride kalmış cahiliye âdetlerini hatırlattığı görülür ve İslam bu tür işkenceleri yasaklar.

Horoz ve deve dövüşleriyle boğa güreşleri, hayvanlara zulüm olduğu için günahtır.⁸⁹ Boğa güreşlerinde insanlar da ölebilmektedir. Şiddet ihtiva eden boks ve benzeri sporlarla insanları dövüştürmek de İslam açısından tasvip edilemez ve günahtır. Sirklerde tehlikeli gösteriler, cambazlıklar yapılıyor ve sirke gidenler bu gösterileri seyrediyorsa, bu durum onların bunu tasvip etmesimanasına gelir ve günahı seyretmek de günah olacaktır. Mesela tehlikeli bir gösteri yapan cambaz ipten düşüp ölürse, seyircileri günaha sokmuş olur. Çünkü yaptığı izlenmese, cambaz, tehlikeli gösteriler yapmayacak ve ipten düşüp ölmeyecekti. Bütün ölenler ve öldürülenler eceli geldiği için ölseler de, öldüren veya ölümüne sebep olan İslam hukukuna göre cezalandırılır.⁹⁰ Günaha sebep olmak ve ona razı gelmek günah işlemek gibidir ve bu açıdan günah işlenen ortamlardan sakınılması gerekir.⁹¹

Burada hayvanlara merhamet açısından Karagül/Karakul cinsi kuzuların hemen doğumdan sonra, birkaç günlükken kesilmesi veya anne boğazlanarak kürkü için kuzuların karından çıkarılıp boğazlanan kuzularından da söz yetmek gerekir. Karakul denen koyun cinsi, daha çok Afganistan, İran ve Rusya'da yetişir. Bu koyun ırkı adını Buhara Şehri yakınlarındaki Karakul şehri veya Türkistan'ın Buhara bölgesindeki Karakul gölü civarında yetiştirilmesinden alır. Rusya'da yetiştirme amacı daha çok kuzularından elde edilen 'astragan' adlı kürküdür.

Kuzular önemli bir gelir kaynağı olan kürkleri için doğumdan hemen sonra veya birkaç gün içinde kesilir. Kuzu büyüdükçe renginin cazibesi ve parlaklığı gider, tüylerin kıvrıkcık bukleleri kaybolur. Posttan elde edilen kürk; parlak, kıvrıkcık ve siyah renklidir. Kürklerin kahverengi, bej, hatta beyaz olanları da vardır. Karagül cinsi 1929 yılında Rusya'dan ülkemize de getirildi. Astragan, dünya piyasasındaki en eski ve en çok aranan kürk çeşididir. Astraganın dünya piyasasında yüksek para değeri ve büyük bir pazarı vardır.

Bazen de anne Karakullar gebeliklerinin son on beş veya otuzuncu günleri içinde girdiklerinde, kapalı soğuk odalara getirilip kesilirler ve hemen karınları

⁸⁹ Gümüş, M. Sıddık, *Se'âdet-i Ebediyye*, Hakikat Kitabevi, İstanbul 1985, s. 67.

⁹⁰ <http://www.Dinimizislam.com>; (25.10. 2014).

⁹¹ Gümüş, s. 62, 169, 237, 239, 350 876, 552, 921.

yarılarak yavruları rahimlerden alınır ve derileri yüzülür. Böylece derilerinden pek değerli astraganlar imal edilir. Her yıl astragan kürkleri için aşağı yukarı dört milyon Karagül kuzusu kesilmekte veya anne karnından alınmaktadır. Aynı gaye için her yıl çiftliklerde yetiştirilen vizonlar kesilmekte ve çok sayıda fok da avlanmaktadır.⁹²

İslam'da anasından yeni doğan kuzunun hemen veya birkaç gün sonra kesilemeyeceğine dair ayet ve hadislerde haram ve helal diye açık bir hüküm yoktur. Boğazlanan bir hayvanın karnından ölü olarak çıkan bir yavrunun eti bir hukuk bilgini olan İmam-ı Azam'a göre yenmez. Annesinin usulüne uygun boğazlanması ve bu yüzden etinin yenecek olması, yavrusu için kifayet etmez. Yani bir canlının boğazlanmasıyla iki canlı boğazlanmış olmaz. Fakat annesinin karnından çıkan yavru canlı ise, boğazlanarak yenilebilir.⁹³ Bu görüşte, annesinin karnından canlı çıkan kuzunun kesilip yenilebileceği ifade ediliyorsa, İmam Azam'a göre, yeni doğan bir kuzunun kesilip yenilebileceği anlaşılmaktadır.

Diğer yandan, İmameyn'e göre boğazlanan hayvanın karnından ölü olarak çıkan kuzunun azaları teşekkül etmişse, anasını boğazlamakla onun eti de yenir. Çünkü karnındaki yavrusu onun bir cüzü/parçası hükmindedir.⁹⁴ Şu halde bu hukuk otoritelerinin görüşlerine göre, anne karnından çıkan yavru ölü çıkmışsa veya azaları teşekkül etmiş olmak kaydıyla kesilerek eti yenilebileceğine göre, buradan hareketle normal olarak anasından doğan ve doğum üzerine veya birkaç gün ya da daha sonra bir kuzu (veya eti yenen hayvan yavrusu) kesilebilir ve eti yenir. Eimme-i Selâse'nin kavli de İmameyn'in kavli gibidir.⁹⁵

Alınan kurbanlık kurban edilmeden önce yavrularsa, bir görüşe göre yavrusu da onunla birlikte kesilir. Annesine yapılan şey ona da yapılır. Eğer kesilmez de kurban günleri geçmiş olursa, kesilmeksizin yavru tasadduk edilir. Eğer zayı olur, ya da sahibi onu kurban günleri dışında kesmiş ve yemiş olursa, kıymetini sadaka olarak verir.⁹⁶ Görüldüğü üzere buradaki bilgiler de, kurbanlığının yavrusunun annesi gibi kurban günlerinde veya daha sonra kesilebileceğini göstermektedir.

Medine'de bir gün, İçlerinde Katade'ninde olduğu bir grup insan Medine'de on yıl Rasulullah'a hizmet eden Enes b.Malik'in yanında

⁹² Bkz. <http://www.charollais.net>; (25.10.2014); <http://www.xresimleri.com>; (27.10.2014); <http://www.nasibimce.com>; (27.10.2014) <http://www.offroadcuuz.com>; (27.10.2014).

⁹³ Eteri yenen ve yenmeyen Hayvanlar konusu. Bkz. Bilmen, s. 432; Aynı konu için bkz. Yavuz, A. Fikri, *İslam İlmihali*, Çile Yayınları, İstanbul 1989, s. 499.

⁹⁴ Yavuz, A. Fikri, *İslam İlmihali*, s. 499.

⁹⁵ <http://hulasatulkuranvehulasatulislam.blogspot.com.tr>; (26.10.2014).

⁹⁶ İbn-i Âbidin, Muhammed Emin, *Hâşiyetü'lbn-i Âbidin*, I- VIII, Kahraman Yayınları, İstanbul 1984, VI, 322.

oturuyorlardı. Enes'in yanında onun ekmekçisi, yani yufka ekmek yapan kişi de vardı. Derken, konuşma sırasında Enes (r.a.) şöyle dedi:

“Mâekele'n- nebiyyusallâhu 'aleyhi ve seleme hubzenmurakkakan ve lâ şâtenmesmûtatenhattâlekiyallâhe= Nebi sallâhu aleyhi ve selem, Allah'a kavuşuncaya kadar murakkak/yufka ekmek ve mesmût koyun yemedi.”⁹⁷

Burada konunun anlaşılması bakımından anahtar kelime; mim, sin, tı ve te ile yazılan 'mesmût' kelimesidir. Mesmût; kesilen hayvan yüzüldükten sonra, derisi sıcak suya atılan ve böylece tüyleri derisinden ayrılan hayvan demektir. Bu uygulama körpe küçük hayvanların derisine yapılmaktaydı.⁹⁸ Buradan hareketle, Medine'de körpe yavruların kesilip yendiği uygulamasıyla karşılaşmaktayız. Fakat, araştırdığımız kadarıyla, “*es- sağiratü't- tariyye*” , yani körpe yavru sözünün kaç günlük, kaç haftalık veya kaç aylık yavruları anlattığını kesin bilmiyoruz. Bir de bu olayı “Rasulullah yemediyse biz de yemeyelim, demek körpe kuzu kesmeyi onaylamadı” şeklinde anlamak kanaatimizce doğru değildir. Çünkü körpe yavruları kesip yememek hakkında bildiğimiz kadarıyla Rasulullah'ın açık bir talimatı ve nehyi yoktur.

Bu olay, başka benzer örneklerinde olduğu gibi,⁹⁹ Hz. Peygamber'in kıt kanaat yaşadığı, tereffühe uzak durduğu ve kanaatkâr bir hayat sürdüğü şeklinde anlaşılabilir. Burada sözü edilen ince/yufka ekmek de, hâlis buğday unundan yapılmış yufka ekmektir. Rasulullah haram olmadığı halde fakirlik, kanaat gibi sebeplerle ölünceye kadar onu da yememiştir.¹⁰⁰Bu açıdan derilerinden astragan yapılan karakul/karagül cinsi kuzuların doğumdan hemen sonra veya birkaç gün içinde kesilmesinin haramlığına hükmetmek kolay değildir. Fakat, kuzuların birkaç günlükken kesilmesi şefkat ve merhamet açısından insanın hiss-i zahirine uygun gelmemektedir.

Şu kadar var ki, eti yenen hayvanların kesilmesi, bazı İslami hükümlere göre insanların organlarının kesilebilmesinin emredilmesi, oruç emriyle insanların belli müddet aç ve susuz kalması, suçluların yerine göre idamı, cihad emriyle savaşta insanların ölümüne sebep olunması ve benzeri meseleler; İslam'da merhametin Allah'ın emirlerine göre şekillendiğini ve farklı durumlara

⁹⁷ Buhari, VI, 199, At'ime, 8.

⁹⁸ A.g.e., VI, 199.

⁹⁹ Bkz. a.g.e., VI, 198- 199; Rasulullah'ın keler yememesi, a.g.e., VI, 200; dayanarak yememesi; a.g.e., VI, 201; Rasulullah'ın yediği un için onun zamanında elek kullanılmaması ve arpa ekmeği yemesi; a.g.e., VI, 204; Hz. Peygamber'in üç gün ev halkı ve kendisinin karnının doymaması; a.g.e., VI, 196, 205.

¹⁰⁰ <http://buharihadis.blogspot.com.tr;> (26.10. 2014).

göre farklı ve hassas olduğunu göstermektedir. Ceb ve benzer cahiliye âdetler konusunda dile getirildiği gibi, İslam canlı hayvandan parça koparmayı yasaklamış olmakla beraber, araştırdığımız kadarıyla eti yenen hayvanların veya yavruların kesiminde belli bir zamanın geçmesini şart koşmamaktadır.

Sonuç

Fera‘, ceb, ‘akr, mu‘âkara, musâbara ve nühbe âdetleri ve canlılara merhametle ilgili diğer açıklamalarda görülüyor ki, İslam insanlara ve hayvanlara merhametsizlik, işkence, eziyet, şiddet ve hayvan haklarını çiğneme anlamına gelen İslam öncesi dönemdeki acımasız âdet ve uygulamaları toptan ortadan kaldırma yoluna gitmişti. Bu durum günümüzde hayvanlara, canlılara veya bundan ötesi insanlara şiddet uygulama konularını da yakından ilgilendirmektedir. İnsan haklarını koruma, hayvanlara şefkat ve merhamet konularında günümüzün dertlerine de ilaç olacak niteliktedir. İnsan olsun hayvan olsun, canlılara merhamet konusunda asırlar öncesinden günümüze önemli mesajlar vermekte ve olumlu yönlendirmelere kapı aralamaktadır.

KAYNAKÇA

- AHMED REFİK**, *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı (1495- 1591)*, İstanbul 1988.
- AKGÜNDÜZ**, Ahmet, *Osmanlı Kânunnâmeleri*, IX, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1996.
- ALTINTAŞ**, Hayrani, “Dehriyye”, *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 107- 108.
- ATEŞ**, Ali Osman, *Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Âdetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.
- ALÛSÎ**, Muhammed Şükri, *Bülûğu’l-Erab*, I-III, Beyrut ty.
- ASKALÂNÎ**, Ali b. Hacer, *Fethu’l- Bâri*, I- XV, Beyrut 1993
- BAYRAKDAR**, Mehmet, *İslam ve Ekoloji*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1997.
- BİRİŞİK**, Abdulhamit, “Rahmet”, *DİA*, XXXIV, İstanbul2007, s. 419.
- BUHARÎ**, Muhammed b. İsmail, *Sahihu’l- Buhari*, I- VIII, el-Meketebtü’l-İslâmiyye, İstanbul ty.
- CÂRİM**, Muhammed Nu‘man, *Edyânu’l- ‘Arab*, Mısır 1923.
- CORCİ ZEYDAN**, *Medeniyet-i İslâmiye Tarihi*, I- V, terc., Zeki Meğamiz, İstanbul 1327.
- ÇAĞRICI**, Mustafa, “Eza”, *DİA*, XII, İstanbul 1995, s. 35- 36.
- ÇAĞRICI**, Mustafa, “Sabır”, *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 337- 339.
- ÇELİK**, Ali, *Halk İnançları*, Beyan Yayınları, İstanbul 1995.
- DEBBAĞOĞLU**, Ahmet- KARA, İsmail, *Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1970.
- DEMİRCİ**, Kürşat, “Hayvan” *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 81-85.

- DİYARBEKRİ**, Muhammet b. Hüseyin, *Târîhu'l-Hamîs*, I-II, Beyrut ty.
- EBU DÂVUD**, Süleyman b.Eş'as, *Sünen*, I- IV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982.
- FEYRUZÂBÂDÎ**, Muhammed b. Yakub, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Müessesetü'r- Risale, Mektebetü'Tahkîki't-Türâs, Beyrut 1966.
- HASAN İBRAHİM HASAN**, *İslam Tarihi*, I- VI, terc., İsmail Yiğit ve arkadaşları, Kayıhan Yayınları, İstanbul 19985.
- HELL**, C. "Beliyye", *İA*, II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1961, s. 491.
- HEYET**, *Mecma'ut- Tefâsîr*, I- VI, İstanbul 1317.
- İBN-İ HACER EL- HEYTEMİ**, *ez- Zevâcir 'An İktirâfi'l- Kebâir*, (*İslam'da Helaller ve Haramlar*), I- II, terc., Ahmet Serdaroglu- Lütfi Şentürk, İstanbul 1986.
- İBN-İ ÂBİDİN**, Muhammed Emin, *Hâşiyetü'lbn-i Âbidîn*, I- VIII, Kahraman Yayınları, İstanbul 1984.
- İBN-İ HİŞAM**, Abdümelik b. Hişam, *Sîretü'n- Nebi*, I-IV, Beyrut 1981.
- İBN-İ KESİR**, İsmail b. Dimâr, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, I-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987.
- İBN-İ MÂCE**, Muhammed b. Yezid, *Sünen*, I- II, el- Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul ty.
- İBNÜ'L- KELBÎ**, Hişam b. Muhammed, *Kitâbu'l-Asnâm*, Kâhirety.
- İŞLER**, Emrullah, "Tarafe", *DİA*, XXXX, İstanbul 2011, s. 14.
- KÖKSAL**, M. Âsım, *Hz. Muhammed ve İslamiyet*, I- XII, Şamil Yayınevi, İstanbul 1981.
- LINGS**, Martin, *Hz. Peygamber'in Hayatı*, Terc., Nazife Şişman, İstanbul 1996.
- LUIS MA'LÛF**, *el-Müncid*, Beyrut ty.
- MANSUR ALİ NASİF**, *et- Tâcu'l- Câmi'uli'l- Usûl*, I- V, Mektebetü Pamuk, İstanbul 1961.
- MÂVERDÎ**, Ali b. Muhammed, *el- Ahkâmu's- Sultâniye*, Mısır 1966.
- MUHAMMED HAMİDULLAH**, *İslam Peygamberi*, I- II, terc., Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul 1980.
- MUHAMMED RIZA**, *Muhammed*, Dâru'l- Kütübi'l-İslâmiyye, Beyrut 1988.
- SAN'ÂNÎ**, Muhammed b. İsmail, *Sübülü's-Selâm*, I-IV, Dâru'lhyâi't-Türâsi'l- 'Arabi, Beyrut 1960.
- SARICIK**, Murat, "III. Murad Devrinde Hayvan Haklarıyla İlgili Bir Ferman", *SDÜ. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 6, Isparta 1999, s. 69- 78.
- SARICIK**, Murat, "Hz. Peygamber'in Canlılara Şefkât ve Merhameti", *Tebliğler*, SDÜ, İlâhiyat Fakültesi, III. Kutlu Doğum Sempozyumu, 20 Nisan, 2000, s. 195- 214.
- SARICIK**, Murat, "Kültürümüzde Kuş Yuvasına ve Yavrusuna Dokunmama Konusunda Birkaç Örnek", *SDU İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 8, Isparta 2001, s.17- 34.

- SARICIK**, Murat, *Cahiliye Kültürü*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002.
- SARICIK**, Murat, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, Nesil Yayınları, İstanbul 2011.
- SARICIK**, Murat, *Hz. Muhammed'in Çağrısı- Medine Dönemi*, Nesil yayınları, İstanbul 2009
- ŞENER**, Mehmet, "Hayvan", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 93- 94.
- ŞENER**, Mehmet, "Cenaze", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 355- 357.
- TOPALOĞLU**, Bekir, "Rahman", *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 214- 217.
- TOPALOĞLU**, Bekir, "Raûf", *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 468.
- TOPRAK**, Süleyman, "Haşır", *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s.416- 417.
- VAKİDİ**, Muhammed b. Ömer, *El-Meğâzi*, I-III, London, 1966.
- YAVUZ**, A. Fikri, *İslam İlmihali*, Çile Yayınları, İstanbul 1989, s. 499.
- YAVUZ**, Y. Şevki, "Ba's", *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 98- 100.
- YAZIR**, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I- IX, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.
- ZEBİDİ**, Ahmed b. Abdullatif, *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, I- XIV, Tercüme ve Şerh: Kâmil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985- 1986,
- ZEHEBİ**, Osman b.Kaymaz, *Kitâbu'lKebâir*, Beyrut, ty.
- İnternet Kaynakları:
<http://buharihadis.blogspot.com.tr>.
<http://www.blogspot.com>.
<http://www.uludagsozluk.com>.
<https://www.itusozluk.com>.
<http://www.notdenizi.com>.
<http://www.Dinimizislam.com>.
<http://www.charollais.net>.
<http://www.xresimleri.com>.
<http://www.nasibimce.com>; <http://www.offroadcuyuz.com>.
<http://hulasatulkuranvehulasatulislam.blogspot.com.tr>.
<https://www.itusozluk.com>; akilli.tv.